

سرمایه اجتماعی و امید به آینده در میان دانشجویان (مطالعه دانشگاه‌های شهر بندرعباس)

فهیمة مردانی فر^۱، مصطفی ظهیری نیا^۲، یاسر رستگار^{۳*}

۱. کارشناس ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران
۲. دانشیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران
۳. استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۱/۳۱ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۱/۲۷)

چکیده

امیدواری و خوش‌بینی به آینده از نشانه‌های پویایی و نشاط در جامعه و انگاره‌ای برای پیشرفت اجتماعی است و می‌تواند با سرمایه اجتماعی در ارتباط باشد. پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده دانشجویان دانشگاه‌های (آزاد، پیام نور، هرمزگان) شهر بندرعباس، که در سال تحصیلی ۱۳۹۵ - ۱۳۹۶ مشغول تحصیل بودند انجام شد. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی - پیمایشی بود و داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه محقق‌ساخته جمع‌آوری شد. جامعه آماری تحقیق را کلیه دانشجویان مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی‌ارشد، و دکترای دانشگاه‌های (آزاد، پیام نور، هرمزگان) شهر بندرعباس تشکیل دادند که ۳۸۰ نفر از آن‌ها با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب و مطالعه شدند. نتایج تحقیق نشان داد بین ابعاد سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، هنجار اجتماعی، مشارکت اجتماعی) با امید به آینده رابطه معنادار وجود دارد.

کلیدواژگان

امید به آینده، بندرعباس، دانشجویان، سرمایه اجتماعی.

* نویسنده مسئول، رایانامه: yaser.rastegar62@gmail.com

بیان مسئله

بشر به طور طبیعی در طول زندگی در این جهان با نگرانی‌ها و اضطراب‌های بسیار رودررو بوده و همواره برای از میان بردن عوامل پیدایش نگرانی‌ها و پیروزی بر آن‌ها کوشیده است. یکی از دلایل پیدایش مجموعه بزرگ اختراعات و اکتشافات بشر نیز القای روح امید در زندگی و مبارزه با ناامیدی و افسردگی بوده است (پرچم و همکاران ۱۳۹۲: ۲). به طور کلی، امید سرمایه اصلی حیات آدمی است. آن که امید دارد احساس می‌کند همه‌چیز دارد. خوشبختی واقعی و سعادت جاودان در مطلوب‌اندیشی و امید به آینده خلاصه می‌شود و آن که از امید به آینده بهره‌ای ندارد ناامنی روانی، دغدغه خاطر، و وسوسه‌های فزون‌خواهانه در اوج قدرت مادی نیز هیچ ندارد (محققیان و پرچم ۱۳۹۱: ۹). امیدوار بودن مهم‌ترین انگیزه در زندگی انسان است. امید منشأ هر پویایی و پیشرفت است. زیرا کسی که امید رسیدن به هدفی را داشته باشد زمینه‌های دستیابی به آن را برای خود مهیا می‌کند و بدان دست می‌یابد. امید انسان‌ها را در رسیدن به اهداف خود یاری می‌کند. اسنایدر^۱ و همکارانش (۲۰۰۲) امید را حالت انگیزشی مثبتی می‌دانند که بر احساس موفقیت همچون عامل فعال (انرژی و هدف‌گرایی) و مسیر (برنامه‌ریزی رسیدن به هدف) عمل می‌کند. پژوهش‌ها نشان می‌دهند امیدواری واریانس بی‌بدیلی برای خوش‌بینی به وجود می‌آورد و می‌تواند به پیش‌بینی متغیرهای متفاوت کمک کند (گیتی‌قریشی ۱۳۸۸: ۴۵). امید و عوامل و پیامدهای آن برای سلامت روانی و جسمانی فرد نیز بسیار مهم است. زیرا دستیابی به اهداف و نقشه‌ها و آرزوها در آینده به وقوع می‌پیوندد. بنابراین، اینکه افراد آینده خود را چگونه می‌بینند عامل مهمی در انگیزه و تحرک و رشد فرد در طول زندگی است (فاضل‌زاده ۱۳۸۵). امیدواری درخواستی است که یک فرد برای آینده خود دارد (Clarke & Kissane 2002; Van Dongen 1998). امید ادراک افراد را در رابطه با توانایی‌های گسترش راهبردها در جهت رسیدن به هدف و حفظ انگیزتگی تا رسیدن به هدف نشان می‌دهد (Snyder et al 2003). امید دربردارنده تصورات و توجه افراد به آینده است و با این تصور که احتمال دارد نتایج مثبت حاصل شود باعث تلاش فرد می‌شود. امیدواری در مقابل ناامیدی قرار می‌گیرد که خود ریشه بسیاری از بیماری‌های روانی و

1. Snyder

جسمانی است و می‌تواند معضلات اجتماعی وسیعی در پی داشته باشد. سرمایه اجتماعی نیز یکی از مفاهیم کلیدی علوم اجتماعی است و به دلیل ماهیتش تقریباً با همه مسائل حوزه انسانی و اجتماعی ارتباط پیدا می‌کند و این ارتباط بیانگر اهمیت کارکردی سرمایه اجتماعی است (غفاری ۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی به پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه به منزله منبعی باارزش اشاره دارد که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می‌شود (پورافکاری و شگری ۱۳۹۱: ۱۶۸). مطابق نتایج برخی پژوهش‌ها، افراد امیدوار و شادمان روابط اجتماعی قوی‌تری با دوستان، همسر، همسایگان، و بستگان خود دارند (Fredrichson 2009; Fowler & Christakis 2008). در واقع، امروزه عوامل اجتماعی نقش مهمی در زندگی اجتماعی افراد دارند؛ طوری که آمارها نشان می‌دهد کاهش پای‌بندی به تعهدات، کاهش رفت‌وآمدهای خویشاوندی، عدم رعایت قوانین، کاهش پای‌بندی به قواعد اخلاقی، اعتیاد، و ... از عوامل اجتماعی بسیار مهم ناشی از نبود یا کاهش امیدواری محسوب می‌شود (فولادیان ۱۳۹۲: ۱۴۰). ازین‌رو، وضعیت سرمایه اجتماعی نیز قطع به یقین می‌تواند امیدواری را در افراد افزایش یا کاهش دهد. اهمیت این دو مفهوم به‌ویژه در جامعه متلاطم ایران دوچندان است؛ جامعه‌ای که رکن بنیادین آن تغییرات است و بنابراین وجود پیوندهای عمیق انسانی مبتنی بر اعتماد می‌تواند امیدآفرین باشد و افراد را در برابر این تغییرات محافظت کند.

در همین زمینه، پژوهش‌های شیانی و انصاری (۱۳۹۳) سرمایه اجتماعی دانشجویان را پایین و مطالعه رستگار خالد و عظیمی (۱۳۹۱) و مرشدی و شیرینی (۱۳۸۷) وضعیت کلی سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان را متوسط و در برخی شاخص‌ها رو به پایین گزارش کرده است. تحقیق میرفردی و ولی‌نژاد (۱۳۹۷) و ایمان و همکارانش (۱۳۸۷) نیز شاخص مذکور را در سطح متوسط توصیف کرده است.

وضعیت امید به آینده در دانشگاه خصلتی ویژه به خود می‌گیرد. برنارد و برنارد^۱ (۱۹۸۲) بر این باورند که محیط دانشگاه با گسترش مشکلات یا فشارهای روانی ممکن است در بالا رفتن ناامیدی میان دانشجویان نقش داشته باشد. امید به آینده‌ای روشن، که معمولاً در منظر جوانان

کشورمان راهیابی به دانشگاه یا کسب شغل مورد نظر آنهاست، در ذهن بسیاری از جوانان ابهاماتی را ایجاد کرده که علاقه‌مندی به تحصیل و اهتمام به امور آموزشی و فعالیت از روی نشاط و امیدواری را نزد آنان تا حدودی به سستی سوق داده است. گرچه همواره این‌گونه انتظار می‌رود که دانشجویان یکی از اقبال پر نشاط و پر شور جامعه باشند و محیط دانشگاه فعال و پویا و خلاق باشد، آیا واقعیت چنین است؟ یکی از معضلاتی که امروزه دانشگاه و دانشجویان با آن مواجه‌اند ورود افرادی بانگیزه و بانشاط و پرانرژی به دانشگاه و خروج افرادی بی‌انگیزه و ناکارآمد است (ابراهیمی و همکاران ۱۳۹۰: ۲). بنابراین، با توجه به نقش و اهمیتی که دانشجویان در توسعه اهداف جامعه دارند و جزء سرمایه‌های انسانی آموزش‌دیده‌اند که آینده جامعه در دست آنهاست، میزان امیدواری و ناامیدی آنها برای پیشرفت و توسعه جامعه بسیار اهمیت دارد (گیتی‌قریشی ۱۳۸۸: ۴۷). تحقیق حاضر، که بین دانشجویان دانشگاه‌های (آزاد، پیام نور، هرمزگان) شهر بندرعباس انجام شده، درصدد پاسخ‌گویی به این سؤالات است: ۱. میزان امید به آینده بین دانشجویان دانشگاه‌های شهر بندرعباس در چه حد است؟ ۲. آیا بین سرمایه اجتماعی و امید به آینده رابطه وجود دارد؟ ۳. آیا بین ابعاد سرمایه اجتماعی و امید به آینده رابطه وجود دارد؟

پیشینه تحقیق

بر اساس نتایج پژوهش افشانی و جعفری (۱۳۹۵) بین سرمایه اجتماعی و امید به آینده نزد دانشجویان رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد. همچنین، بین ابعاد سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، هنجارهای اجتماعی، شبکه اجتماعی) و امید به آینده رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. نکونام و همکارانش (۱۳۹۴) در پژوهش خود نشان دادند رابطه معناداری بین سرمایه اجتماعی (درون‌گروهی و برون‌گروهی) با سلامت روان وجود دارد و بین سرمایه اجتماعی (درون‌گروهی و برون‌گروهی) با اضطراب، اختلال در کارکرد اجتماعی، و افسردگی رابطه معنادار به صورت معکوس وجود دارد. نتایج تحقیق کیوان‌آرا و همکارانش (۱۳۹۳) نشان داد سرمایه اجتماعی رابطه معنادار با سلامت روان شهروندان شهرکرد دارد و هر اندازه افراد از سرمایه بیشتری برخوردار باشند از سلامت روانی مطلوب‌تری نیز برخوردارند و از طرفی افراد دارای سلامت روانی بهتر واجد شرایط پذیرش مسئولیت و نقش‌های اجتماعی در جامعه‌اند. فولادیان (۱۳۹۲) در تحقیق

خود درباره دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد به این نتیجه دست یافت که بین متغیرهای تعامل اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، و وضعیت خانوادگی با امید به آینده رابطه معنادار وجود دارد. اصلانی و همکارانش (۱۳۹۲) در پژوهشی نشان دادند متغیرهایی همچون رضایت از زندگی، مشارکت در فعالیت‌های گروهی، اعتقادات مذهبی، رابطه با دوستان، و رابطه با والدین بر امید به آینده تأثیر مثبت و معنادار دارد. نتایج تحقیق علی‌زاده‌اقدم (۱۳۹۱) نشان داد میزان امید به آینده بین دانشجویان دانشگاه تبریز در حد تقریباً زیاد است. همچنین، نتایج نشان داد دو بعد از سه بعد سرمایه اجتماعی (انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی) در امیدبخشی به افراد تأثیرگذارند. یافته‌های آمفری^۱ و شریلام (۲۰۱۴)، در تحقیقی با عنوان «رابطه امید با خودکفایی، مهارت اجتماعی ارتباطی، ممانعت از ارتباط (ارتباط‌هراسی)، و رضایت از زندگی»، به این نتیجه رسیدند که مهارت‌های اجتماعی ارتباطی با بعد تفکر مسیر و با بعد تفکر عامل همبستگی مثبت و معنادار دارد. ولش^۲ و بری (۲۰۰۹) نشان دادند سرمایه اجتماعی با تعدادی از نتایج مثبت برای سلامت روان در ارتباط است. نتایج نشان داد هر دو جنبه ساختاری و شناختی سرمایه اجتماعی با سلامت روانی مرتبط است. یافته‌های فردریکسون^۳ (۲۰۰۹) و فولر^۴ و کرسیتیگز (۲۰۰۸) نشان داد افرادی که هیجان‌های مثبت و خوش‌بینی بیشتری را تجربه کرده باشند عمری طولانی‌تر خواهند داشت. همچنین، افراد امیدوار و شادمان روابط اجتماعی قوی‌تری با دوستان، همسر، همسایگان، و بستگان خود دارند. بنسون^۵ (۲۰۰۶) با مرور مطالعات در زمینه امید می‌گوید سطوح بالای امید با سلامت جسمی و روان‌شناختی، خودارزشی بالا، تفکر مثبت، و روابط اجتماعی فوق‌العاده رابطه مثبت دارد. کانینگهام^۶ و همکارانش (۲۰۰۰) در مطالعه خود، با عنوان «بررسی رابطه بین امید و مشارکت اجتماعی»، دریافتند که دانش‌آموزان با سطح امید بالاتر علاقه بسیار بیشتری به شرکت در فعالیت‌های عمومی جامعه و نیز گذراندن اوقات فراغت با دیگران دارند تا شرکت در فعالیت‌های غیراجتماعی یا ضداجتماعی.

1. Umphrey
2. Welsh
3. Fredrickson
4. Fuller
5. Benson
6. Chanyingham

مبانی نظری پژوهش

یکی از نظریات مهم در زمینه امید نظریه امید اسنایدر است. از نظر اسنایدر (۲۰۰۰) امید عبارت است از ظرفیت ادراک شده برای تولید مسیرهایی به سمت اهداف مطلوب و انگیزه ادراک شده برای حرکت در این مسیرها. امید یعنی انتظار مثبت برای دستیابی به اهداف. انتظار مثبت دو مؤلفه دارد؛ گذرگاهها و عامل (عامل + گذرگاه = امید). در واقع اسنایدر امید را، به مثابه سازه‌ای، شامل دو مؤلفه مهم مفهوم‌سازی کرده است: توانایی طراحی گذرگاههایی به سوی هدفهای مطلوب به‌رغم موانع موجود و توانایی ایجاد انگیزه برای شروع و تداوم حرکت در این گذرگاهها. امید مجموع این دو مؤلفه است (کار ۱۳۸۷). نظریه امید اسنایدر اساساً نظریه‌ای شناختی است که افراد به وسیله آن فعالانه اهداف خود را دنبال می‌کنند. از نظر اسنایدر، امید فرایندی است که طی آن افراد ۱. هدف‌هایشان را تعیین می‌کنند؛ ۲. استراتژی‌های خاصی را جهت رسیدن به آن هدفها توسعه می‌دهند؛ ۳. انگیزه لازم برای اجرای آن هدفها را به وجود می‌آورند و در طول مسیر حفظ می‌کنند. این سه مؤلفه الگوی امید هدفها، تفکر گذرگاهها، و تفکر عامل شناخته شده‌اند (عزمی ۱۳۸۶). در تئوری امید این موضوع مطرح است که سطوح امیدواری دانشجویان آنها را در انتخاب اهداف آموزشی و عملی هدایت می‌کند. در شرایطی که دانشجویان با موانعی در طول مسیرشان مواجه می‌شوند دانشجویان امیدوار و به‌خصوص آنها که قدرت راه‌یابی بالایی دارند می‌توانند راهکارهایی برای رسیدن به هدف تصور کنند و برای راه‌های احتمالی نیز برنامه بریزند و حتی آن‌گاه که راه رسیدن به هدف مسدود و این وضعیت شکست تلقی می‌شود افراد امیدوار آن را چالشی می‌انگارند که باید با یافتن راه‌های دیگر بر آن غلبه و از آن گذر کنند (Snyder et al 2002). آکویناس امید را بعد از ایمان و قبل از محبت یا عشق یکی از فضایل الهی معرفی می‌کند. آکویناس امید را با میل و حرص و ترس فرق می‌گذارد و می‌گوید: «امید با سه ویژگی متعلقش بیان می‌شود. نخست، متعلق امید در ارتباط با آینده است. به عبارت دیگر، انسان امیدوار به مطلوبی در آینده است. دوم، متعلق امید از اموری است که دستیابی به آن سخت و دشوار است. زیرا انسان به موضوع جزئی و کم‌اهمیت امیدوار نیست. سوم، اینکه متعلق امید از اموری است که در حین دشواری دستیابی به آن برای انسان امکان‌پذیر است. زیرا هیچ‌کس به آنچه رسیدن به آن

محال است امیدوار نیست» (امامی ۱۳۸۸: ۸۸). آکویناس فاعل امید را اراده می‌داند. زیرا امید فضیلت الهی است و متعلقش خداست و انسان خدا را با اراده خویش، به واسطه امید، می‌جوید (امامی ۱۳۸۸: ۹۳). در کنار مفهوم امید بحث نظری درباره سرمایه اجتماعی نیز حائز اهمیت است. گروه‌های مختلف می‌توانند سرمایه اجتماعی را همچون منبعی برای دستیابی به اهداف سودمند به کار گیرند. افراد و خانواده‌ها با گرد هم آمدن در قالب یک نهاد اجتماعی سرمایه اجتماعی را شکل می‌دهند که پاداش‌های آن در شکل حمایت‌های مادی و معنوی در زندگی به آن‌ها کمک می‌کند (شکرپیگی ۱۳۸۹: ۹۰). سرمایه اجتماعی از طریق پیوندها و روابط اجتماعی دستیابی به اهداف را تسریع می‌کند. طبق نظر اسنایدر، امید فرایند تعیین اهداف و طراحی راهکارها و ایجاد انگیزه برای رسیدن به اهداف است. در نتیجه، افرادی که از سرمایه اجتماعی بالاتری برخوردار باشند به آینده امیدوارتر خواهند بود. پیر بوردیو سرمایه اجتماعی را شامل روابط اجتماعی می‌داند که فرد می‌تواند برای دسترسی به منابع با کسانی که در ارتباط است استفاده کند. او بر آن است که شبکه تماس‌های اجتماعی، به خودی خود، ایجاد نمی‌شود؛ بلکه، همانند سرمایه انسانی یا فیزیکی، محصول استراتژی‌های کاربردی و برنامه‌ریزی شده سرمایه‌گذاری است (عباس‌زاده و همکاران ۱۳۹۱: ۱۳۷). طبق نظر پاتنام، در صورت وجود سرمایه اجتماعی، افراد، در قالب هنجارها و پیوندهای اجتماعی موجود در تعاملات اجتماعی، قابلیت‌های خود را افزایش می‌دهند و ضمن به دست آوردن امکان کنترل زندگی خود از حمایت‌های اجتماعی شبکه‌های ارتباطی خود برخوردار می‌شوند. بنابراین، قدرت کنار آمدن آن‌ها با فشارهای ناشی از فعالیت‌ها و روابط افزایش می‌یابد و به لحاظ روانی از آرامش و آسایش مطلوبی برخوردار خواهند شد. شبکه‌های اجتماعی نقش‌های اجتماعی گوناگونی را برای فرد تدارک می‌بینند و از آنجا که دیدگاه‌های تئوریک وجود دارد که بیان می‌کند نقش‌های اجتماعی چندگانه عزت‌نفس و خودارزشمندی را تقویت می‌کند و از سوی دیگر عزت‌نفس و خودارزشمندی احساس توانمندی ایجاد می‌کند که سازگاری با وقایع پُراسترس را بهبود می‌بخشد و احساسات مثبت را تقویت می‌کند، جای‌گیری در شبکه‌ها می‌تواند باعث جلوگیری از افسردگی شود (رضوی‌زاده و همکاران ۱۳۹۱: ۲۷). و از آنجا که افسردگی از پیامدها و نتایج ناامیدی در افراد است، می‌توان استنباط کرد که عضویت در شبکه‌های اجتماعی موجبات

امید به آینده را در افراد فراهم می‌سازد. لین (۱۹۹۹) بر آن است که روابط اجتماعی هویت و تشخیص را تقویت می‌کند. اینکه فردی به عنوان شخصی مهم به رسمیت شناخته شود و عضو یک گروه اجتماعی، که منافع و منابع مشترکی دارند، به شمار رود نه تنها حمایت عاطفی را برای او تأمین می‌کند، تأیید همگانی و فرصتی برای ادعا درباره منابع خاص را برای او فراهم می‌آورد.

عمده نظریه‌های برجسته معاصر درباره سرمایه اجتماعی به منزله نظریات نوسرمایه‌دارانه توصیف می‌شود. درون مکتب نوسرمایه‌داری دو موضع عمده نظری مطرح است. موضع‌گیری اول ریشه در دیدگاه‌های کارل مارکس دارد و سرمایه اجتماعی را کالاهایی طبقاتی می‌داند که به‌متابۀ عنصری جهت حفظ و انحصار منابع به کار می‌رود. کار پیر بوردیو همین رویکرد را دنبال می‌کند. موضع‌گیری دوم به آنچه نگاه دورکیمی و انسجام‌بخش روابط اجتماعی و سنت اجتماع‌گرایی امریکایی^۱ توصیف می‌شود برمی‌گردد. این سنت سرمایه اجتماعی را کالایی عمومی می‌داند نه کالایی طبقاتی و این موضع‌گیری طی سال‌های اخیر بر مباحث سرمایه اجتماعی تسلط داشته است (Julian 2015). به همین دلیل عناصر انحصار و تمایز و محدودیت، که در سرمایه اجتماعی و تعاملات اجتماعی ذاتی و بنیادین است، در این مباحث نادیده گرفته شده است. به طور ویژه، تعاملات شهروندان دیجیتال، که به صورت آنلاین سرمایه‌گذاری کرده‌اند و متعاقباً حجمی از سرمایه اجتماعی را که موجود است و به صورت آنلاین مبادله می‌شود در اختیار دارند، نادیده گرفته شده است (Daly & Silver 2008: 2).

تأکید اساسی اجتماع‌گرایی امریکایی بر نقش دانش‌ها و هنجارها و ارزش‌های مشترک در شکل‌گیری و اجرای موفق کنش جمعی (همگانی) جهت فعالیت‌های مدنی است. این سنت اجتماع‌محور است و بر سرمایه اجتماعی به‌متابۀ یک کالای عمومی تأکید دارد. بنابراین، سرمایه اجتماعی به خواست افراد بستگی دارد که روی سرمایه‌گذاری و حفظ منابع جمعی تأکید دارند و همین جاست که ارزش‌ها و هنجارهای مشترک و همچنین اعتماد در حفظ سرمایه اجتماعی ضرورت می‌یابد.

جنکینز نیز روی تعاملات آنلاین متمرکز شده و سرمایه اجتماعی و رابطه آن با تعاملات آنلاین را شاهی بر شکل‌گیری یک فرهنگ جدید همگرایی می‌داند. وی بر این نظر است که

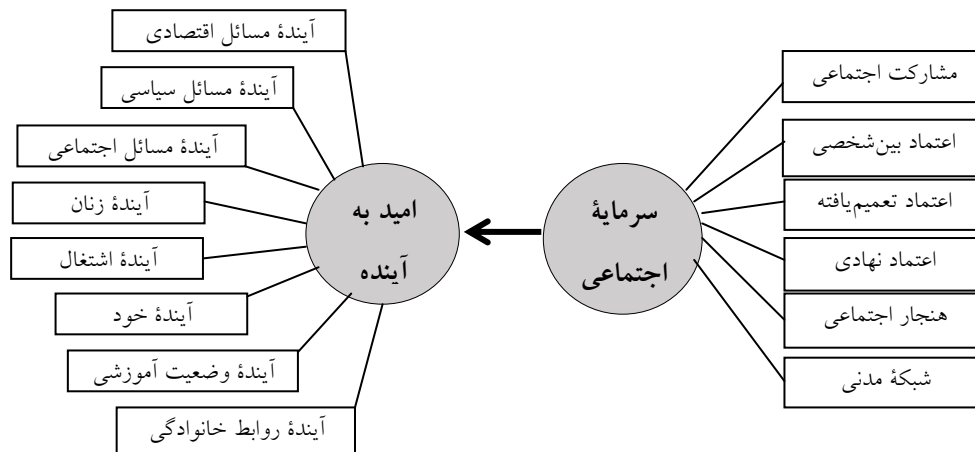
افراد به واسطه اطلاعات بیش از حدی که امروزه در فضای وب وجود دارد با یکدیگر تعامل برقرار می‌کنند و داده‌های فضای وب به منابعی تبدیل می‌شوند که افراد به واسطه آن زندگی‌هایشان را معنادار می‌سازند (Daly & Silver 2008: 3).

فرضیات تحقیق

- بین سرمایه اجتماعی و امید به آینده دانشجویان رابطه وجود دارد.
- بین اعتماد بین شخصی و امید به آینده دانشجویان رابطه وجود دارد.
- بین اعتماد تعمیم‌یافته و امید به آینده دانشجویان رابطه وجود دارد.
- بین اعتماد نهادی و امید به آینده دانشجویان رابطه وجود دارد.
- بین هنجار اجتماعی و امید به آینده دانشجویان رابطه وجود دارد.
- بین مشارکت اجتماعی و امید به آینده دانشجویان رابطه وجود دارد.
- بین شبکه مدنی و امید به آینده دانشجویان رابطه وجود دارد.

مدل مفهومی تحقیق

در شکل ۱ ابعاد شش‌گانه سرمایه اجتماعی و همچنین ابعاد امید به آینده به تصویر کشیده شده است.

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق به تفکیک ابعاد سرمایه اجتماعی و امید به آینده

روش و ابزار پژوهش

تحقیق حاضر به جهت نوع پیمایشی است و می‌توان آن را جزء تحقیقات پهنانگر به شمار آورد. همچنین، بر اساس معیار زمان مقطعی است. چون در سال ۱۳۹۶ اجرا شده است. برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه محقق‌ساخته و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شد. جامعه آماری پژوهش کلیه دانشجویان دانشگاه‌های هرمزگان و آزاد و پیام نور شهر بندرعباس بود که در سال تحصیلی ۱۳۶۵ - ۱۳۹۶ در همه مقاطع تحصیلی ثبت‌نام کرده بودند. بر اساس آمار واحد آموزش دانشگاه‌ها، تعداد دانشجویان ۳۱۲۰۰ نفر بود. روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای بود. در این روش، افراد جامعه با توجه به رشته و مقطع تحصیلی به طبقاتی تقسیم می‌شوند و سپس بر حسب تعداد نمونه‌گیری تصادفی داخل هر طبقه انجام می‌شود. سنجش متغیر امید به آینده متشکل از ۳۹ گویه در ۸ بعد امید به آینده مسائل اجتماعی (۷ گویه)، آینده اقتصادی (۸ گویه)، آینده سیاسی (۵ گویه)، وضعیت آموزشی (۳ گویه)، آینده اشتغال (۴ گویه)، آینده روابط خانوادگی (۴ گویه)، آینده زنان کشور (۳ گویه)، و آینده خود (۵ گویه) بررسی شد. این مقیاس به صورت طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت است. ضریب آلفای کرونباخ برای سنجش کلی متغیر امید به آینده ۰/۸۸ محاسبه شد. برای سنجش میزان سرمایه اجتماعی پاسخگویان نیز این متغیر در سه بعد اعتماد اجتماعی (شامل ۳ بعد اعتماد نهادی، اعتماد بین‌شخصی، اعتماد تعمیم‌یافته)، هنجار اجتماعی، و شبکه اجتماعی (شامل ۲ بعد مشارکت اجتماعی و مشارکت مدنی) با استفاده از طیف لیکرت سنجیده شد که جمعاً شامل ۲۳ گویه برای هر ۳ بعد است. ضریب آلفای کرونباخ برای سنجش کلی متغیر سرمایه اجتماعی ۰/۷۶ محاسبه شد. واحد تحلیل در این پژوهش دانشجوی در حال تحصیل بود که در سال تحصیلی ۱۳۹۵ - ۱۳۹۶ در دانشگاه‌های شهر بندرعباس مشغول تحصیل بودند و ۳۸۰ نفر از آنها از طریق فرمول کوکران انتخاب شدند.

یافته‌ها

از مجموع ۳۸۰ نفر پاسخگو ۶۲/۴ درصد زن و ۳۷/۶ درصد مرد بودند. بررسی شاخص‌های گرایش مرکزی حاکی از آن است که میانگین سنی نمونه مورد مطالعه ۲۳/۳۰ سال، با حداقل ۱۸ و حداکثر ۴۸ سال، بوده است. بیشترین میزان فراوانی سن پاسخگویان به سن ۱۸ تا ۲۵ مربوط

می‌شود که ۷۸٫۲ درصد پاسخگویان را دربرمی‌گیرد. ۷۶٫۱ درصد پاسخگویان مجرد و ۲۱٫۳ درصد متأهل بودند. توزیع پاسخگویان بر حسب نوع دانشگاه تحصیلی نشان داد ۳۹٫۷ درصد در دانشگاه پیام نور، ۳۶٫۶ درصد در دانشگاه آزاد، و ۲۳٫۷ درصد در دانشگاه هرمزگان شهر بندرعباس تحصیل می‌کردند. بر اساس یافته‌ها ۷۵٫۳ درصد پاسخگویان در سطح کارشناسی، ۲۰٫۵ درصد در سطح کارشناسی ارشد، و ۴٫۲ درصد در مقطع دکترا مشغول تحصیل بوده‌اند. توزیع پاسخگویان بر حسب رشته تحصیلی بدین شرح است: ۳۸٫۷ درصد رشته علوم انسانی، ۳۵٫۵ درصد رشته فنی - مهندسی، ۱۶٫۶ درصد علوم پایه، و ۹٫۲ درصد رشته کشاورزی. ۲۲٫۹ درصد پاسخگویان هم‌زمان با تحصیل شغل یا فعالیت دیگری داشتند. شغل پدر ۳۴ درصد دانشجویان کارمند و ۲۵ درصد آزاد بود و ۸۶ درصد مادران پاسخگویان خانه‌دار بودند. یافته‌ها نشان داد سطح تحصیل والدین بیشتر پاسخگویان، ابتدایی و میانگین درآمد ماهیانه خانواده ایشان دو میلیون (تومان) بوده است.

جدول ۱. توصیف ابعاد امید به آینده در نمونه مورد مطالعه

متغیرها	میانگین	انحراف معیار
آینده وضعیت آموزشی	۷۱/۰۸	۲۵/۸۶
آینده روابط خانوادگی	۷۰/۹۵	۲۱/۰۹
آینده خود	۶۹/۲۴	۲۳/۶۷
آینده اشتغال	۶۹/۱۵	۲۳/۱۳
آینده مسائل اقتصادی	۵۶/۹۷	۲۱/۷۰
آینده زنان کشور	۵۳/۲۸	۲۳/۰۳
آینده مسائل سیاسی	۵۱/۴۲	۱۸/۸۷
آینده مسائل اجتماعی	۴۵/۵۱	۱۸/۳۱
امید به آینده	۵۵/۵۸	۱۲/۸۳

با توجه به یافته‌های جدول ۱، وضعیت امید به آینده مسائل اجتماعی در سطح متوسط و پایین، امید به آینده مسائل اقتصادی در سطح متوسط و بالا، امید به آینده مسائل سیاسی در سطح متوسط، امید به آینده آموزشی در سطح بالا، امید به آینده اشتغال در سطح بالا، امید به آینده روابط خانوادگی در سطح بالا، امید به آینده زنان کشور در سطح متوسط، امید به آینده خود در سطح بالا، و در مجموع امید به آینده پاسخگویان در حد متوسط بود.

جدول ۲. توصیف ابعاد متغیر سرمایه اجتماعی در نمونه مورد مطالعه

متغیرها	میانگین	انحراف معیار
اعتماد بین شخصی	۵۹/۴۱	۲۰/۲۰
اعتماد تعمیم یافته	۳۳/۹۱	۲۲/۱۵
اعتماد نهادی	۲۹/۴۰	۲۳/۲۲
هنجار اجتماعی	۵۹/۳۹	۱۹/۴۵
مشارکت اجتماعی	۴۸/۳۱	۲۶/۶۳
شبکه مدنی	۵۶/۳۲	۲۶/۴۹
سرمایه اجتماعی	۵۱/۸۹	۱۵/۷۸

پاسخ‌ها نشان داد میزان اعتماد نهادی و اعتماد تعمیم یافته در سطح پایین، اعتماد بین شخصی در سطح متوسط و بالا، و هنجار اجتماعی در سطح متوسط و بالاتر قرار دارد. نیز، پاسخگویان از حیث مشارکت اجتماعی و مشارکت مدنی در سطح متوسط قرار داشتند. در مجموع، میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان در سطح متوسط قرار داشت.

یافته‌های استنباطی

رابطه سرمایه اجتماعی و میزان امید به آینده دانشجویان

یافته‌های جدول ۳ رابطه معنادار بین سرمایه اجتماعی و میزان امید به آینده دانشجویان را نشان می‌دهد که با توجه به ($\text{sig} = ۰/۰۰۰$) و مقدار ضریب همبستگی پیرسون $۰/۲۵۷$ این رابطه معنادار و مستقیم است. یعنی به میزانی که سرمایه اجتماعی دانشجویان افزایش یابد امید آن‌ها به آینده نیز بیشتر می‌شود.

جدول ۳. خروجی آزمون پیرسون برای بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده

امید به آینده		وابسته
		مستقل
r	Sig	سرمایه اجتماعی
۰/۲۵۷	۰/۰۰۰	

جدول ۴. خروجی آزمون پیرسون برای بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و امید به آینده

متغیر مستقل	ابعاد	Sig	R
اعتماد اجتماعی	اعتماد نهادی	۰/۰۱۲	۰/۱۲۸
	اعتماد بین شخصی	۰/۱۳۹	۰/۰۷۶
	اعتماد تعمیم یافته	۰/۰۰۲	۰/۱۵۸
	اعتماد اجتماعی	۰/۰۰۱	۰/۱۷۷

طبق یافته‌های جدول ۴، بین اعتماد بین شخصی و امید به آینده رابطه معناداری وجود ندارد. ولی سایر ابعاد اعتماد اجتماعی با امید به آینده رابطه مستقیم و معنادار دارند. کل شاخص اعتماد اجتماعی با امید به آینده رابطه مستقیم و معنادار داشت ($r = ۰/۱۷۷$ و $Sig = ۰/۰۰۱$). این نتیجه بدان معناست که اگر بر اعتماد دانشجویان افزوده شود، میزان امید آن‌ها به آینده نیز افزایش می‌یابد. به منظور بررسی رابطه بین هنجار اجتماعی و میزان امید به آینده دانشجویان از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. یافته‌های جدول ۵ رابطه معنادار بین هنجار اجتماعی و میزان امید به آینده دانشجویان ($sig = ۰/۰۰۱$) را نشان می‌دهد که با توجه به مقدار ضریب همبستگی پیرسون ۰/۱۷۷ جهت این رابطه مستقیم است. یعنی به میزانی که پای‌بندی دانشجویان به هنجارهای اجتماعی بیشتر باشد امید آن‌ها به آینده بیشتر می‌شود.

جدول ۵. خروجی آزمون پیرسون برای بررسی رابطه هنجار اجتماعی و امید به آینده

امید به آینده		وابسته	مستقل
r	sig	هنجار اجتماعی	
۰/۱۷۷	۰/۰۰۱		

جدول ۶. خروجی آزمون پیرسون برای بررسی رابطه شبکه اجتماعی و امید به آینده

متغیر مستقل	ابعاد	sig	r
شبکه اجتماعی	مشارکت اجتماعی	۰/۰۰۰	۰/۱۸۶
	شبکه مدنی	۰/۰۰۱	۰/۱۷۰
	شبکه اجتماعی	۰/۰۰۰	۰/۲۰۹

یافته‌های جدول ۶ نشان می‌دهد شبکه اجتماعی با امید به آینده رابطه مثبت و معنادار دارد ($r = 0/000$). سایر ابعاد شبکه اجتماعی با امید به آینده نیز رابطه معنادار نشان دادند. ($Sig = 0/209$ و $r =$

بحث و نتیجه

این پژوهش با هدف بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و امید به آینده بین دانشجویان دانشگاه‌های شهر بندرعباس انجام شد. مهم‌ترین یافته این پژوهش تأیید فرضیه رابطه میان سرمایه اجتماعی و امید به آینده میان دانشجویان بود. به دیگر سخن، به موازات افزایش سرمایه اجتماعی امیدواری به آینده بیشتر می‌شود و با کاهش میزان سرمایه اجتماعی امید به آینده نیز کاهش معنادار می‌یابد. در تحلیل و ارزیابی این یافته می‌توان گفت دستیابی به اهداف عنصری کلیدی در امید افراد به آینده است. زیرا افراد در تلاش و تکاپو برای دستیابی به اهداف معین هستند و بدین منظور راه‌ها و روش‌های مختلفی انتخاب می‌کنند. بنابراین، می‌توان گفت طبق نظر کلمن سرمایه اجتماعی مولد است و امکان دستیابی به اهداف معینی را که در نبود آن دست‌نیافتنی‌اند فراهم می‌سازد. بدین صورت که رابطه با دیگران سبب می‌شود هزینه دستیابی به اهداف معینی که افراد در نظر دارند کاهش یابد و افراد با تکیه بر یاری و حمایت افرادی که در شبکه روابط اجتماعی خود با آن‌ها در ارتباط‌اند به دستیابی به اهداف تعیین‌شده امیدوارتر می‌شوند و با انگیزه بیشتری در راه دستیابی به اهداف قدم برمی‌دارند. از دیگر یافته‌های تحقیق این بود که بین اعتماد اجتماعی با امید به آینده دانشجویان رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد. یعنی هر چه اعتماد اجتماعی بیشتر و مطلوب‌تر باشد امید به آینده دانشجویان افزایش می‌یابد. این نتیجه هم‌سو با یافته‌های افشانی و جعفری (۱۳۹۵)، فولادیان (۱۳۹۰)، و علی‌زاده‌ا قدم (۱۳۹۱) است. همچنین یافته‌های تحقیق نشان داد رابطه هنجار اجتماعی و امید به آینده مثبت و معنادار است. در واقع، آنجا که دانشجویان با هنجارها هم‌گام‌ترند و با هنجارها فاصله کمتری دارند به آینده امیدوارترند. چون مثبت‌اندیش و مثبت‌نگر می‌شوند. کسی که هنجارها را رعایت می‌کند و با سیستم هم‌گام و همراه می‌شود به آینده امیدوارتر می‌شود. افشانی و جعفری (۱۳۹۵)، فولادیان (۱۳۹۰)، و علی‌زاده‌ا قدم (۱۳۹۱) نیز نشان دادند که بین هنجار اجتماعی و امید به آینده رابطه معنادار وجود دارد. می‌توان استنباط کرد که سرمایه اجتماعی نیرومندترین ابزار مقابله‌ای برای رویارویی موفقیت‌آمیز و آسان افراد در زمان

درگیری با شرایط تنش‌زاست و تحمل مشکلات را برای افراد آسان می‌کند. همچنین، سرمایه اجتماعی از طریق ایفای نقش واسطه‌ای میان عوامل تنش‌زای زندگی و بروز مشکلات جسمی و روانی و همچنین تقویت شناخت افراد باعث کاهش تنش و افزایش میزان سلامت روانی و کیفیت زندگی و بهزیستی روان‌شناختی در افراد می‌شود. در واقع، هر اندازه افراد دارای سرمایه اجتماعی بالاتری باشند، به این معنی که ذخایر ارزشمندی مانند حمایت اجتماعی و شبکه‌های خویشاوندی و مشارکت در جنبه‌های مختلف زندگی اجتماعی داشته باشند، سلامت آن‌ها در جامعه در وضعیت بهتری قرار خواهد گرفت و از بهزیستی روان‌شناختی بالاتری برخوردار خواهند شد.

یافته‌های تحقیق نشان داد شبکه اجتماعی با امید به آینده رابطه مثبت و معنادار دارد. در واقع، فعالیت بیشتر دانشجویان در گروه‌های اجتماعی و حضور آن‌ها در انجمن‌ها و شبکه افراد می‌تواند امید به آینده را تقویت کند. این نتیجه با یافته‌های اصلانی و همکارانش (۱۳۹۲)، که نشان دادند بین مشارکت گروهی و رابطه با والدین و رابطه با دوستان با امید به آینده دانش‌آموزان رابطه معنادار وجود دارد، هم‌سو است. همچنین، یافته‌های فردریکسون (۲۰۰۹) و فولر و کرس‌تیکز (۲۰۰۸) نشان داد افراد امیدوار به آینده ارتباط قوی‌تری با اطرافیان و اقوام دور و نزدیک دارند. دستاورد ویژه پژوهش حاضر تأکید بر بسترمند بودن و زمینه‌مند بودن امید به آینده است. به عبارت دیگر، سازه امید به آینده بیش و پیش از آنکه موضوعی صرفاً روانشناختی باشد، موضوعی جامعه‌شناختی است و کم و کیف آن مستلزم بسترها و شرایطی است که امید به آینده درون آن شکل می‌گیرد. ادعای مقاله حاضر این است که سرمایه اجتماعی یکی از زمینه‌های حیاتی است. ازین‌رو، قوت و ارتقای شاخص‌ها و سویه‌های سرمایه اجتماعی می‌تواند بر امید به آینده تأثیر بگذارد.

پیشنهاد

کلیدی‌ترین پیشنهاد مبتنی بر داده‌های میدانی مطالعه حاضر فراهم‌سازی زمینه‌های مشارکت دانشجویان است. مشارکت بیشتر دانشجویان به تقویت پیوندها و ارتباطات اجتماعی کمک و اعتماد را بازسازی می‌کند. یافته‌های استنباطی تحقیق پیش رو گویای این است که هر چه ظرفیت‌های فکری و فرهنگی نهاد دانشگاه به منظور بسط مشارکت دانشجویی فعال‌تر شود

شبکه‌های مدنی بیشتر تقویت می‌شوند و سویه‌های رو به افول سرمایه اجتماعی، به‌ویژه اعتماد نهادی، ترمیم می‌یابد. اتخاذ رویکرد مشارکت‌محور در جامعه دانشگاهی و فراتر از آن در فضای عمومی احساس تعلق جوانان به جامعه را بالا می‌برد و امید را درون آنان زنده و پویا نگه می‌دارد. اما در سطحی عمومی‌تر به نظر می‌رسد شکاف میان دولت و جامعه بیش از پیش باید ترمیم شود و سرمایه اجتماعی نهادی ارتقا یابد. چون بخشی از ناامیدی محصول ناکارآمدی در عملکرد است و هر چه این ناکارآمدی افزایش یابد عموم جامعه، به‌ویژه دانشجویان، امید به آینده خود و جامعه را بیشتر از دست خواهند داد.

منابع

۱. ابراهیمی، نسرين و زهرا صباغیان، محمود ابوالقاسمی (۱۳۹۰). «بررسی رابطه امید با موفقیت تحصیلی دانشجویان»، پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ش ۶۰، صص ۱-۱۶.
۲. اصلانی، رقيه و عبدالرضا نواح، نبی‌الله ايدر (۱۳۹۲). «بررسی عوامل مؤثر بر امید به آینده در بین دانش‌آموزان»، دانش/انتظامی، ش ۵، صص ۵۳-۶۴.
۳. افشانی، سید علی‌رضا و زینب جعفری (۱۳۹۵). «رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده در بین دانشجویان دانشگاه یزد»، علوم اجتماعی، س ۲۵، ش ۷۳، صص ۹۲-۱۱۵.
۴. امامی، ناهید (۱۳۸۸). «بررسی تطبیقی ماهیت امید در نگاه ابوحامد غزالی و توماس آکویناس»، فروغ وحدت، س ۲، ش ۸، صص ۸۰-۱۰۰.
۵. ایمان، محمدتقی و گل‌مراد مردای، سکینه حسینی رودبارکی (۱۳۸۷). «بررسی تطبیقی سرمایه اجتماعی و سلامت روانی دانشجویان غیربومی دانشگاه‌های تهران و شیراز»، رفاه اجتماعی، ش ۳۰ و ۳۱، صص ۱۴۳-۱۷۰.
۶. پرچم، اعظم و مریم فاتحی‌زاده، زهرا محققیان (۱۳۹۲). «ابعاد سه‌گانه نظریه امید اسنایدر و تطبیق آن با دیدگاه قرآن کریم»، تحقیقات علوم قرآن و حدیث دانشگاه الزهراء، س ۱۰، ش ۱، صص ۱-۲۹.
۷. پورافکاری، نصرالله و کبری شکری (۱۳۹۱). «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر سلامت روانی دانشجویان (مطالعه‌ای بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر)»، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر، س ۶، ش ۱۶، صص ۱۶۷-۱۸۶.
۸. رستگار خالد، امیر و هاجر عظیمی (۱۳۹۱). «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با شهروندی دموکراتیک، مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه تهران»، علوم اجتماعی، ش ۵۹، صص ۸۹-۱۳۲.
۹. رضوی‌زاده، ندا و محسن نوغانی، علی یوسفی (۱۳۹۱). «رابطه سرمایه اجتماعی و سلامت روان در بین دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد»، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، س ۹، ش ۲، صص ۲۵-۵۱.
۱۰. شجاعی باغینی، محمدمهدی (۱۳۸۷). مبانی مفهومی سرمایه اجتماعی، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

۱۱. شکر بیگی، عالیہ (۱۳۸۹). مدرن‌گرایی و سرمایه اجتماعی خانواده، درآمدهای بر جامعه‌شناسی خانواده در ایران، تهران، جامعه‌شناسان.
۱۲. شیانی، ملیحه و محمدرضا انصاری (۱۳۹۳). «تحلیلی بر کم‌وکیف سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه تهران، بررسی مسائل اجتماعی ایران»، د ۵، ش ۲، صص ۲۹۷ - ۳۲۸.
۱۳. عباس‌زاده، محمد و موسی سعادت، اصحاب حبیب‌زاده، رضا حیدری (۱۳۹۱). «سرمایه اجتماعی و سلامت روانی در بین زنان متأهل شهر تبریز»، مطالعات امنیت اجتماعی، ش ۳۲.
۱۴. عزمی، سعیده (۱۳۸۶). «بررسی رابطه بین جهت‌یابی آینده، امیدواری، هیجان‌خواهی تکانشی، و رفتارهای پرخطر در بین نوجوانان دختر و پسر شهر تهران»، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته روان‌شناسی عمومی، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
۱۵. غفاری، غلام‌رضا (۱۳۸۴). سنجش سرمایه اجتماعی، مجموعه مقاله‌های نخستین سمپوزیوم سرمایه اجتماعی و رفاه اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی.
۱۶. فاضل‌زاده، پری‌ناز (۱۳۸۵). «عوامل مؤثر بر امید به آینده جوانان»، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
۱۷. فولادیان، احمد (۱۳۹۲). «بررسی میزان امید به آینده و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد»، فقه و تاریخ تمدن، ش ۳۸، صص ۱۳۷ - ۱۵۹.
۱۸. کار، آلان (۱۳۸۷). روان‌شناسی مثبت علم شادمانی و نیرومندی‌های انسان، ترجمه حسن پاشاشریفی و جعفر نجفی‌زند با همکاری باقر ثنائی، چ ۲، تهران، سخن.
۱۹. کیوان‌آرا، محمود و منصور حقیقتیان، معصومه علی‌بابایی شهرکی (۱۳۹۳). «رابطه بین سرمایه اجتماعی و سلامت روان در بین شهروندان شهرکرد»، مجله علمی - پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ایلام، د ۲۲، ش ۷، صص ۴۷ - ۵۵.
۲۰. گیتی‌قریشی، اشرف‌السادات (۱۳۸۸). «سطح امیدواری در دانشجویان سال اول و سال آخر رشته روان‌شناسی»، اندیشه رفتار، د ۳، ش ۱۲، صص ۴۵ - ۵۶.
۲۱. محققیان، زهرا و اعظم پرچم (۱۳۹۱). «ماهیت امید؛ مقایسه‌ای تطبیقی بین اسلام و مسیحیت»، معرفت‌ادیان، س ۴، ش ۱، صص ۷ - ۲۶.

۲۲. مرشدی، ابوالفضل و حامد شیری (۱۳۸۷). «مقایسه سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه تهران و اعضای کانون‌های فرهنگی و هنری دانشگاه‌های شهر تهران»، *جامعه‌شناسی ایران*، ش ۳ و ۴، صص ۱۹۴ - ۲۲۷.

۲۳. میرفردی، اصغر و عبدالله ولی‌نژاد (۱۳۹۷). «تحلیل جامعه‌شناختی راهبردی ارتباط بین هویت ملی و سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه یاسوج»، *مدیریت سرمایه اجتماعی*، د ۵، ش ۱، صص ۶۷ - ۹۰.

۲۴. نکونام، محمدصدیق و آرمان احمدی، رضا عباسی‌چری (۱۳۹۴). «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی (درون‌گروهی و برون‌گروهی) بر سلامت روان دانشجویان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه تبریز)»، *جامعه‌شناسی مطالعات جوانان*، د ۵، ش ۱۷، صص ۱۶۳ - ۱۸۴.

25. Banson, W. (2006). *The role of hope and study skills in predicting test anxiety level of university students highschool and psychological health, self-esteem, positive thinking and social communication*. This is for degree of Master of Science in the department of educational sciences Middle East Technical University.

26. Bernard, J. I., & Bernard, M. L. (1982). Factors related to suicidal behavior among college students. *Journal of College Student Personnel*, 23, 409-413.

27. Clarke, D. H. & Kissane, D. W. (2002). Demoralization: It's Phenomenology and Importance. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 36: pp. 733-742.

28. Cunningham, G., Arnau, R., Rosen, D., Finch, J., Rhudy, J., & Fortunato, V. (2000). The Relationship between hope and social participation. *Journal of Personality*, 75, pp. 43-64.

29. Daly, M. & Silver, H. (2008). Social exclusion and social capital: A comparison and critique. *Theory and Society* 37(6): pp. 66-537.

30. Fowler, J. H. & Christakis, N. A. (2008). Dynamic Spread of Happiness in a Large Social Network: Longitudinal Analysis Over 20 Year in the Framingham Heart Study . *British Medical Journal*, pp. 337-338.

31. Fredrichson, B. L. (2009). *Positivity: Groundbreaking research reveals how to embrace the hidden strength of positive emotions, overcome negativity and thrive*. New York: Grown Publishing.

32. Julian, C. (2015). Bourdieu, Social Capital and Online Interaction, *Sociology*, 49(2), 356-373.

33. Snyder, C. R., Lopze, S. J., Shorey, H. S., Rand, K. L., & Feldman, D. B. (2003). Hope theory, measurement and application to school psychology, *school psychology quarterly*, 18(2), pp. 122-139.

34. Snyder, C. R., shorey, H. S., Cheavens, J., Mannpulvers, K. M., Adams, V. H., Wiklund, C. (2002). Hope and academic success in college. *Journal of educational psychology*, 94(4), pp 820-826.

35. Snyder, C. R. (2000). *Handbook of Hope: Theory. Measure& Applications*, Academic Press. USA.

36. Umphrey, L. R. & Sherblom, J. C. (2014). *The relationship of hope to self-compassion, relational social skill*, communication apprehension.
37. Van Dongen, E. (1998). I wish a Happy End. Hope in the Lives of Chronic Schizophrenic Patients. *Anthropology and Medicine*, 5(2), 169-192.
38. Welsh, J. A. & Berry, H. L. (2009). *Social capital and mental health and well-being*. National Centre for Epidemiology and Population Health, the Australian National University. Paper presented at the Biennial HILDA Survey Research Conference.